

Антонова О. Є. Вплив мистецтва на становлення особистості в епоху відродження // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 127-134.

УДК 378. 937

О. Є. Антонова,
доктор педагогічних наук, професор
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ВПЛИВ МИСТЕЦТВА НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЕПОХУ ВІДРОДЖЕННЯ

У статті аналізуються чинники, які сприяли розвитку творчих здібностей видатних особистостей епохи Відродження. Через відомі епізоди життя і творчості Рафаеля, Мікеланджело, Леонардо да Вінчі автором проводиться думка про значення мистецтва у становленні особистості.

В статье анализируются факторы, которые содействовали развитию творческих способностей выдающихся личностей эпохи Возрождения. Через известные эпизоды жизни и творчества Рафаэля, Микеланджело, Леонардо да Винчи автором проводится мысль о значении искусства в становлении личности.

The factors assisting the development of creative capabilities of the personages of Renaissance are analysed in the article. Through the known episodes of life and creation of Raphael, Michelangelo, Leonardo da Vinci an author is conduct an idea about the value of art in becoming of personality.

У XIV-XV ст. у ряді країн Центральної, Південної та Західної Європи разом із розвитком міст народжується буржуазна ідеологія і культура, зумовлені капіталістичним способом виробництва. Наслідком розбудови нових соціальних відносин стає виникнення нового погляду на світ і на людину на противагу середньовічному

релігійно-догматичному світогляду. В Європі розпочинається епоха Ренесансу, епоха відродження античної культури й остаточного формування більшості сучасних жанрів мистецтва, епоха масового прагнення до культури, знань, мистецтва; масового попиту на живопис і художників. Поглиблюється прагнення до пізнання закономірностей розвитку природи, людини й суспільного життя. Як зазначають сучасні культурологи, у цей період створюється „нова, здатна до саморозвитку модель духовного життя, головними елементами якої стали освіченість, філософський раціоналізм і поетична творчість” [1].

Класичні ідеали людини середньовіччя – аскета-ченця чи лицаря-воїна – заступав новий ідеал яскравої, сильної особистості, яка, прагнучи досягти щастя на землі, розвиває й утверджує творчі здібності своєї активної натури.

Змінювався весь уклад життя середньовічної Європи. Ідеї збереження світу в незмінному стані поступалися ідеям його дослідження, а герої, які пильно охороняють кордони, – тим, хто ці кордони знищує: Роланд і король Артур опинялися у тіні Леонардо да Вінчі і Колумба. У європейців поступово утверджуються переконання про *безмежні людські можливості*, про невимірність сил, що приховані у кожному природному явищі. Алхімік намагався оволодіти цими силами, видобуваючи філософський камінь, астролог – визначаючи закони руху небесних світил, художник – вивчаючи будову людського тіла, а гуманісти – засвоюючи забуту мудрість Аристотеля. Всі ці люди намагалися проникнути у царство тих сил, за якими Середньовіччя лише спостерігало [2, с. 189]. Середньовіччя закінчується тоді, коли епоха Просвітництва знаходить протитруту жахові у людському розумі, своєрідності якого найбільше побоювалися середні віки.

Характеризуючи початок епохи відродження в Італії, В. Ефрїмсон зазначає, що у XIV ст. у Флоренції (надзвичайно розвиненому на той час місті) від восьми до десяти тисяч дітей відвідували початкову школу, не менше тисячі – середню і від п'ятиста до шестисот юнаків навчалися у вищих навчальних закладах. Жителі міста вже здатні були розуміти живопис, архітектуру, музику, адже кожного тижня люди багато годин проводили у храмах. У цервах вони „спочатку видивлялися, потім дивилися і, нарешті, розглядали скульптурні та художні витвори; спочатку ляскали вухами, не слухаючи музики, а згодом почали її слухати і навіть розуміти” [3]. А на площі Синьйорії здійснюється

виліплений Мікеланджело біблійний Давид: юнак, що розумом і спритністю переміг безмірну, але тупу силу велетня Голіафа. Городян, купців і моряків з усього світу захоплює купол собору Санта-Марія дель Фьоре, споруджений Брунеллески. Тільки і розмов, що про написану рік тому загадкову і чудову „Джоконду” Леонардо [4, с. 192]. У безлічі майстерень обдаровані учні, змагаючись, обговорюючи, критикуючи, навчаючись, створювали ту своєрідну атмосферу, ту „критичну масу”, по досягненні якої розпочинається реакція творчості і неминуче повинні спалахувати особливо обдаровані й цілеспрямовані генії типу Мікеланджело і Леонардо. Дійсно, як тут не наступити Відродженню [3].

Закономірно, що час, у якому одне з провідних місць займала „богорівна” людська творчість, висунув у мистецтві особистостей, які стали уособленням цілих епох національної культури. Саме в Італії епоха Відродження була виражена найбільш яскраво, саме тут вона дала людству ряд геніїв, велетнів гуманістичної думки і людяності за часів безперервних кровопролитних воєн та нечуваної жорстокості „святої” інквізиції. Саме в ці часи жили й творили Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарка, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель, Джованні Бокаччо, Томмазо Кампанелла ... Франческо Петрарка так описує той період: „Юристи забули Юстиніана, медики – Ескулапа, їх приголомшили імена Гомера і Вергілія; столяри і селяни кинули свою справу і говорять про муз Аполлона...” [3].

Особливо плідною на геніїв виявилася епоха так званого Високого Відродження, яка тривала сміховинно малий для історії відрізок часу, приблизно два десятки років. Це нелегко собі уявити. Рафаелю буде всього дев'ять років, коли Колумб відкриє Новий Світ, і тільки через десять років після його смерті у далекій, майже невідомій Росії народиться цар Іван, який згодом отримає прізвисько Грозний. В один рік з Рафаелем з'явиться на світ Мартін Лютер, з ім'ям якого пов'язані Реформація і кінець Відродження. Поки ще не чути стукоту сокир, що готують плаху для великого автора першої утопії Томаса Мора. Ще прямо, високо і лунко летять стріли думки і прогресу. Уже забуте середньовіччя з його тисячолітньою хибною опорою на небо. Людство дерзнуло обпертися на себе. Тому і був цей час епохою могутніх і загальнозрозумілих геніїв. Жодне століття не дало такого приголомшуючого напору сили і звершень у мистецтві. Леонардо да Вінчі і Мікеланджело були сучасниками Рафаеля. З північним генієм, живописцем і графіком Дюрером він листувався й обмінювався картинами. Архітектор Браманте був його

родичем. Це були часи, коли людство подивилося у дзеркало мистецтва і думки й захопилося собою. Розчарування прийде пізніше, зараз ще ніхто не підозрює про нього. Це була „епоха, що потребувала титанів і яка породила титанів за силою думки, пристрасстю і характером, за різнобічністю і вченістю”. Хіба не титаном, навіть ззовні, уявляється нам Мікеланджело, який тижнями не сховався з будівельних лісів, коли створював свій грандіозний „Страшний суд” і який жбурляв, щоб не заважав роботі, дошки в голову своєму роботодавцеві – римському папі? [4, с. 192].

Рафаель Санті (1483-1520)... У книзі „Скільки кольорів у „Веселки”, або Дні Афанасія Луньова” [4, с. 192], автори дуже яскраво характеризують цього титана епохи Відродження. „Невисокий на зріст, витончений, чемний, скоріше тендітний, ніж міцний, миловидий, як дівчина, з довгим густим волоссям по плечі, волоокий. Проте хода його тверда, а рука, що звикла до пензля, натружена, як у професійного фехтувальника”.

Про життя його відомо мало. Син маловідомого, проте сумлінного художника, в одинадцять років залишився сиротою. Певний час ним опікувалася дружина герцога Урбинського Єлизавета Гонзага. Навчався у знаменитого художника П'єтро Перуджино. У 21 рік приїхав до Флоренції і вже через чотири роки був викликаний папою до Риму. Охоче і навіть жадібно допомагав усім, хто потребував його допомоги. Опинившись уперше на вулицях Флоренції, Рафаель розгубився: виявилось, що він ще недостатньо досвідчений, що треба навчатися заново. Але ж на той час він уже досить відомий. Коли він жартома копіював, його роботи не можна було відрізнити від робіт його вчителя Перуджино. Коли ж Рафаель працював самостійно, він виявлявся ніжнішим і ліричнішим за свого наставника. І він навчався, хоча був йому вже 21 рік, час зрілості, навчався у великого Леонардо, у титана Мікеланджело. Міра і смак підказали, де треба зупинитися, щоб не втратити в учнівстві самого себе.

Біографія художника доповнювалася здогадами і легендами, що виникали ще за його життя. Ось одна з них.

Якось Рафаель ішов повз храм, коли побачив молоду селянку, яка годувала грудьми дитину. Він заціпенів, уражений її чарівністю, красою і святістю материнства. Під рукою не було ані клептика паперу чи картону. Тоді він вибив дно з бочки, що валялася поруч, і малюнок готовий. Нічого цього, звісно, не було в житті, але в це

вірили всі, дивуючись надзвичайній легкості, „миттєвості” його малюнка.

Інша легенда вже нагадує диво. Одна з картин Рафаеля була завантажена на корабель (її мали доставити до Палермо). Страшенна буря розбила корабель об скелю. Всі люди і товари загинули. І тільки скриня з картиною, цілою і неушкодженою, була викинута на берег.

Як же сучасники мати любили Рафаеля, якщо саме його коротке життя ставало джерелом для легенд...

Він був геніально обдарованим від природи – це так, і ніхто не ставить цей факт під сумнів. Але що таке природна геніальність? Бездоганність малюнка? Але хіба він один володів нею? Почуття кольору? І тут він не був єдиним королем. У кожному окремому „технічному” елементі живопису він поступався кому-небудь із сучасників. Отже, природна геніальність – це не єдиний двигун мистецтва. „Геній – це праця” – теж ще не вся, не остаточна правда. Тільки необхідна народу думка, художня модель свідомості нації роблять художника бездоганим, завершуючи піраміду, в основі якої – тільки в основі – лежать природна обдарованість і праця [4, с. 192].

Письменник мислить усією тривалістю роману, всіма відносинами його героїв. Те ж саме відбувається і з композицією у живопису. Композиція – „мозок” мальовничого полотна. І от саме в композиції не було рівних Рафаелю. Він вважав світ прекрасним, і такою ж прекрасною була композиція його картин. Він вважав людину центром і вінцем всесвіту – і це можна побачити в кожній його роботі. Цільна, гармонійна людина, яка живе в цілісному, не відторгненому від людини, настільки ж прекрасному світі, зображена з гідністю, властивою шляхетній особистості, – це його програма.

Можна спускати богів на землю – так робили давні греки. Можна перетворювати людей на ідеальну мрію – так чинив Рафаель. Усе життя він писав мадонн. І завжди вони були не стільки красиві, скільки прекрасні, як буває прекрасна кохана жінка, навіть якщо вона і не відповідає всім канонам краси. Чи були вони цілком земними, ці квітучі жінки? Так, якби все людство складалося з Рафаелів. Олюднення неба, обожнювання землі – таким бачило Високе Відродження свою Людину.

За кілька років до смерті Рафаель приступає до роботи над картиною, якій призначено було стати найзнаменитішим здобутком живопису всіх часів і народів. Привід був звичайний: ченці церкви святого Сикста замовили вівтарний образ. Рафаель прийняв

замовлення і виконав його. Через два з половиною століття за цю роботу заплатять 70 кілограмів золота, відвезуть до Німеччини і вона стане прикрасою Дрезденської галереї. Цей шедевр божественного Рафаеля настільки знаменитий, що вже в телевізійних вікторинах підраховують пальці на руці Шестипалого Сикста. Втрачаючи розум, В. Гаршин припадав до неї як до джерела з живою водою. Її репродукція висіла над диваном помираючого Ф. Достоевського [4, с. 201].

Рафаель кохав дочку пекаря і з неї писав своїх мадонн. Він відкопував античний Рим, відмовлявся від одруження з племінницею кардинала, та й прийняти в оплату від папи кардинальську шапку не поспішав. Він мріяв про об'єднання його синьоокої Італії, але через сім років після його смерті Рим знову буде пограбований і спалений загарбниками, а ще через три роки впаде республіка у Флоренції.

Рафаель неймовірно багато працював і в одному листі зазначив: „Я сподіваюся не впасти під такою вагою”. Дарма сподівався. Упав. У 37 років. У день його смерті люди думали, що не встоїть папський палац. Він мав би рухнути, оплакуючи генія, даного народу Богом у нагороду за працю. На його могилі в Пантеоні висічені такі слова: „Тут спочиває той Рафаель, за життя якого велика природа боялася бути переможеною, а після його смерті вона боялася померти...” [4, с. 192-201].

На ці ж часи припадає і життя та діяльність одного із найбільш різнобічно розвинених геніїв в історії людства – *Леонардо да Вінчі* (1452-1519 рр), великого італійського живописця, скульптора, архітектора, вченого, інженера. Поєднуючи розробку нових засобів художньої мови з теоретичними узагальненнями, Леонардо да Вінчі створив образ людини, яка відповідає гуманістичним ідеалам Високого Відродження.

У Леонардо було двадцять учнів, і він постав перед дилемою: хто з них стане гарним художником, хто з них талановитий, на кого варто витратити час і сили... Видатний митець розмірковував таким чином: починаєш їх навчати і бачиш, що одному вдається натюрморт, другому – пейзаж, третьому – перспектива тощо. А от шостий поступається у натюрморті першому, у пейзажі другому, у перспективі третьому... У нього немає схильності до спеціалізації, однак він усім цікавиться. – Ось він і стане справжнім художником, – доходить висновку Леонардо да Вінчі [5, с. 22].

Сам він цікавився різноманітними напрямками як у мистецтві, так і в інших сферах людського життя: численні відкриття, проекти, експериментальні дослідження здійснював Леонардо у галузі математики, природничих наук, техніки (його записи і рукописи складають біля 7 тисяч аркушів). Автор його першої біографії Джорджо Вазарі писав: „Його обдарування були такими значними, що у будь-яких найважчих предметах, до яких звертався його допитливий розум, він легко і довершено знаходив рішення. Наснаги в нього було дуже багато, і поєднувалася вона з легкістю. Його думки і поведінка були завжди величними та великодушними... І хоча він частіше впливав на людей словами, ніж діями, внаслідок видатних якостей, якими він був дивним чином обдарований, слава про його ім'я не зникне ніколи” [2, с. 262]. Леонардо залишив нам літературні твори, безліч праць і нарисів у різних галузях знань і передбачив відкриття нових наук наступних століть. Він розробив проекти літальних апаратів, різноманітних двигунів, оптичних приладів. Сучасники вважали це фантазіями, однак Леонардо зазирнув у ХХ століття. „Досвід ніколи не помиляється, – зазначав він, – помилковими бувають тільки наші судження, що змушують нас очікувати від досвіду такі явища, яких він не вміщує”. Свої видатні живописні та скульптурні твори майстер створив, застосовуючи закони анатомії, світла та тіні, відповідно до свого дослідницького методу [2, с. 262].

Вони рідко відвідують землю, ці генії гармонії, можливо, найнеобхідніші зірки людства. І швидко відходять. Народ може століттями накопичувати сили, щоб проявитися, виплеснутися в генії. Геній убирає в себе слово і мрію народу, та повертає його картиною, піснею, романом. Леонардо, Мікеланджело, Рафаель – кожен геній, кожному не вистачало того, що було в інших. Щиросерда і цільна людина зрештою втомиться від нескінченної виснажливої боротьби героїв Мікеланджело, і її потягне до ясної простоти Рафаеля. Людину ж з Прометеевим хистом потягне з тихоплинного буття Рафаеля до поривів, що клекочуть у працях Мікеланджело, або до загадкових безодень Леонардо. Але втрюх вони створили гармонію – світ, що і не снився Богові з його могутністю, світ без скверни і чуми, світ без підлості і фальші, світ титанів і мислителів, світ променистої простоти [4, с. 192].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сисоєва С., Соколова І. Нариси з історії розвитку педагогічної думки. – Київ, 2003. – 308 с.

2. Энциклопедия для детей. – Т. 1 – Всемирная история. – М.: Аванта, 2002. – 688 с.

3. Эфроимсон В. Божий дар или естественный феномен // Народное образование. – № 2, 4. – 1991. – С. 137-145.

4. Лернер Л.В., Маркин Э.Б. Сколько цветов у «Радуги», или Дни Афанасия Лунева. – М.: Педагогика, 1990. – 288 с.

5. Арнольд В.И. О современном школьном образовании и развитии мировой науки // Обдарована дитина. – 2005. – № 8. – С. 12-22.